

УДК 130.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v041.2023.6>*Ю. Д. Доброносова*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5891-8226>

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та педагогіки

Національного транспортного університету

ВИБІР ЯК СПОСІБ САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПОВСЯКДЕННІ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Російсько-українська війна, що триває майже десятиліття, від початку повномасштабного вторгнення російської армії в Україну у лютому 2022-го сповнена граничних ситуацій, в яких у досвіді мільйонів українців проблеми свободи, самоздійснення, відповідальності, вибору, ціннісних орієнтацій набувають виняткового смислу. Екзистенційна специфіка війни зумовлює потребу в розвитку річищ української філософії і міждисциплінарних студій, котрі увиразнюють запити з перехрестя етики і філософської антропології. Актуальними є філософські дослідження, спрямовані на досягнення людського існування у повсякденні воєнного часу. Філософія вибору дозволяє пізнавати самоздійснення людей, які живуть в умовах війни та поглибити розуміння колізій ставлення до неї мешканців різних регіонів глобалізованого світу. Врахування ролі медіатизованих і немедіатизованих взаємодій у виборі допоможе увиразнити його характеристику як феномену людського існування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досягнення сучасною філософією і психологією вибору як феномену людського існування та чинника самореалізації засвідчують численні праці зарубіжних і українських вчених. В історії філософії його осмислення тісно пов'язане із розумом щодо свободи волі, але увага до життєвого, морального, екзистенційного вибору помітна і під час пізнання свободи і ціннісних орієнтацій особистості. Серед українських науковців популярні дослідження різних аспектів вибору [4; 10; 12; 17], проте вплив медіатизованих взаємодій на його здійснення недостатньо осмислений. Концептуально цінними для нас будуть підходи представників гуманістичної й екзистенційної психології, праці Олени Богач [2], Анни Врани [4], Оксани Онищук [11], Тетяни Титаренко [16], Інни Сербін-Жердецької [15], Ольги Гріньової [5], Маріани Коваль [8], засади розуміння життєвіту Альфреда Шюца та інтерекзистенціалітету людського існування Томаса Ренча, аксіологічна концепція Романа Інґардена та концепції медіатизації Андреса Хешпа, Фридриха Кротца, Ніка Коулдрі.

Метою нашого розгляду є виявлення особливостей вибору як способу самоздійснення особи-

стості, що увиразнюються у повсякденні актуальної російсько-української війни. Її реалізація передбачає з'ясування екзистенційної, комунікативної й інтерекзистенційної специфіки вибору, характеристику її прояву у різних його видах та передумов впливу медіатизованих і немедіатизованих взаємодій на його реалізацію.

Виклад основного матеріалу. Перші два десятиліття ХХІ століття були позначені для людства численними соціокультурними, антропологічними й екзистенційними викликами. Глобальний контекст, в якому конституюється ціннісна специфіка сучасності і розгортається російсько-українська війна, формує спільнодія екологічних проблем і наслідків пандемії COVID-19, розвиток цифрової культури і форм медіатизованої взаємодії, безпекова нестабільність медіарозмаїття і зміни співвідношення приватного-публічного у комунікації. Розуміння того, що сучасні війни мають когнітивний аспект, варто доповнити усвідомленням наявності в них ще й екзистенційного аспекту, а в переживанні людьми їх наслідків – аспекту екзистенційного і комунікативного. Передумовою російської агресії проти України стало зіткнення різних життєсвітів, засад формування досвіду і розуміння ролі в ньому вибору. Кілька років тому Борис Парахонський і Галина Яворська вказували [13, с. 299], що осередком російсько-української війни є наявність онтологічного конфлікту, який проявляється у війні на знищення. Це перегукується висловленим 2022-го Євгеном Бистрицьким [3, с. 21–22], який наголошує, що в смислому центрі російсько-української війни перебуває зіткнення ідентичностей, тому йдеться про війну екзистенційного вибору. Інтенсивність і антилюдяні практики здійснення повномасштабного вторгнення російської армії маємо розглядати не тільки як наслідок ціннісної деградації населення й очільників країни-агресора та втілення патернів масової свідомості, базованих на ідеї знищення Іншого-України, але й як конкретизацію прикмет глобального ціннісного контексту, що уможливив зміцнення цих патернів та розвиток нечутливості до них у глобалізованому світі. Поширення у планетарному масштабі споживання життя, адіафоризації (Зіґмунт Бауман, Леонідас Донскіс),

типу двозначної людини (Вітаутас Каволіс) і саморуйнації замість самоздійснення – рамка, в якій в глобальному контексті такі явища як російська агресія не є випадковими. Повномасштабне вторгнення російської армії в Україну 2022-го створило підстави для реактуалізації філософії вибору із акцентом на ціннісних засадах його реалізації, тому питання самоздійснення особистості у виборі мають бути представлені у нових перспективах, що дозволить виявити потенціал філософії в горизонті плінної сучасності (Зігмунт Бауман), позначеної, за Леонідасом Донскісом [6, с. 211], ціннісною інфляцією.

У минулому столітті на перехресті філософського і психологічного розмислу часто з'являлися цінні спостереження щодо ролі вибору у житті людини. Концептуальними опорами для нас у розумінні його специфіки у повсякденні війни буде розгляд Альфридом Ленгле [24] екзистенційного вибору як вибору між здатністю сказати життю «так» або сказати життю «ні» та ідея Віктора Франкла [19] про зв'язок вибору, цінностей і пошуку людиною сенсу життя. На думку останнього позбавити особу можливості вибору не здатні навіть катастрофічні події у її житті, бо вона має ресурс виходити за межі буденного існування та змінюватися, тому можливість самоздійснення пов'язана саме зі свободою вибору. Віктор Франкл [18, с. 63] зазначає, що все можна відібрати в людини, залишається остання свобода – власний шлях і вибір особистого ставлення перед сукупністю обставин. Отже, вибір є базовим аспектом людського існування і способом самоздійснення у творенні людиною себе самої, увиразнення динамічної нарративної ідентичності і формулювання запитів у мовленні і дії, виступає механізмом актуалізації ціннісних орієнтацій і сенсу життя й важливим проявом незавершеності і свободи людського існування. Результатом морального, життєвого й екзистенційного вибору нерідко стає переживання особистістю максимальної суб'єктності – у здатності вибору вона здатна як обмежити, так і розширити рамки власного існування, змінити досвід і уточнити ціннісні орієнтації. Недарма услід за філософами ХХ століття Анна Врана [4, с. 158–159] наголошує, що людина приречена здійснювати вибір незалежно від реальності альтернатив, а відповідь на питання реальності свободи волі не знімає необхідності такого здійснення. Вона характеризує вибір як вирішення невизначеності через відповідальність за реалізацію обраної можливості, коли диспозиція обраного/необраного зумовлює процес ухвалення наступних рішень та визначення сподівань, хоча в сучасності «вибір людини може підмінятися чимось подібним до «поствибору», який з огляду на свою тотальну варіативність та плюральність вибором, власне, і не є, а є,

скоріше, вербальною маніфестацією наміру про нього» [4, с. 161]. Повсякдення актуальної війни увиразнює значення у самоздійсненні життєвого й екзистенційного вибору та випадки трансформації ситуацій морального вибору у вибір себе. Життєвий вибір є поширеним варіантом реалізації ціннісних орієнтацій особистості і їх перетворення. Спільнодія міркувань, переживань й уяви має у ньому виняткове значення, особливу ж роль відіграє нарративна організація досвіду – бути автором своєї історії означає здійснювати вибір або послідовності виборів, хоча можливість розривів у такому потоці й неunikна. У повсякденні війни увиразнюється смисл життєвого вибору як вибору в переламному моменті життя, спільному для багатьох людей. Він виростає з мотивованого надання переваг одній із наявних можливостей на основі притаманних людині ціннісних орієнтацій і дозволяє вирішувати кризові життєві ситуації. Час війни актуалізує досвід українців, відмінний від досвіду мирного часу, тому життєві вибори, котрі особа здійснює у відповідному життєсвіті, радикально відрізняються, причому йдеться як про військових, так і про цивільних. На позір повсякдення війни є рамкою жорсткої детермінації, що об'єктивує суб'єкта до граничної межі. Лешек Колаковський [9, с. 95–96] пов'язує можливість свободи зі здатністю людини до вибору, коли свобода як основа людського постає в елементарному досвіді. Для розуміння того, чим відрізняється вибір у часи війни, цінна думка Колаковського про те, що свобода – «це не тільки вибір поміж уже наявних можливостей, а й творчість, створення зовсім нових речей, передбачити які неможливо» [9, с. 96]. Тож реалізація свободи як екзистенційної характеристики людського існування передбачає конституювання вкоріненого в повсякдення *досвіду вибору і горизонту вибору*, що засвідчує не тільки реакцію на примус життєвих обставин, але й творенням можливих перспектив переконструювання розуміння повсякдення і дій у ньому. Іншість ситуації у момент життєвого й екзистенційного вибору увиразнює ідентичність особистості, дозволяючи їй проживати динаміку внутрішньої Іншості самій собі, котра не руйнує цілісність Я. Найвиразніша така динаміка в ситуації *вибору себе*, пов'язаному із самоідентифікацією та ідентифікацією своїх цінностей. Самоздійснення у повсякденні російсько-української війни нерідко пов'язане із вибором особистістю української ідентичності, що постає як екзистенційний вибір і часто означає вибір потенційно загроженої ідентичності, котра для країни-агресора є маркером особи як Іншого-Ворога. Такий вибір людина здійснює із усвідомленням вразливості власного існування, і так увиразнюється зв'язок між цінністю, свободою і відповідальністю, дозволяючи їм поставати у динамічній ціліс-

ності, коли самоздійснення передбачає вивільнення існування цінностей виживання і цінностей розвитку, котрі можуть вступати у суперечність. Актуальний етап російсько-української війни спонукає згадати про крихкість людського існування, зв'язків між Я та близькими-далекими Ти, вразливість соціуму, культури і світу цінностей, що постають основою Ми-зв'язку. Роман Інґарден [23] минулого століття міркував про переплетіння людського існування із існуванням цінностей, котрі можуть зникати, бо залежать від турботи про них. Пов'язавши самоздійснення людини із творенням нею ціннісного світу, він наголошував на виразності у людському житті ціннісної самореалізації та акцентував на специфічному існуванні цінностей, котрі актуалізуються діяннями людини, отримують присутність у світі завдяки її вчинкам і залежать від індивідуальної і колективної уяви, котра живить їх існування. Вибір як спосіб самоздійснення підтверджує ціннісні орієнтації особистості, але вказує і на можливість руйнації ціннісного горизонту її існування. У часи війни в момент вибору започатковується і реалізується згадане Інґарденом втілене існування цінностей, бо без нього вони не можуть бути присутніми у світі. Окремі види вибору здатні надавати сили певним цінностям. У випадку із моральними цінностями моральний вибір у час війни виявляється передумовою їх існування, а турбота про них стає прикметою самоздійснення особистості. У курсі лекцій з етики на початку у 1960-х Роман Інґарден серед умов появи моральної цінності назвав участь у її реалізації свідомого суб'єкта-дієвця, здатного розпізнавати факти і цінності, його поведінку і відповідальність. Йдеться про неможливість появи цінності без відповідальності особи за власні дії, тому вибір, який увиразнює відповідальність, виявляється феноменом, що поєднує передумови появи цінності. До умов реалізації моральної цінності Інґарден додає наявність у суб'єкта-дієвця свободи рішення. Леопольд Зґода [7, с. 117], міркуючи про особливості аксіологічної концепції Інґардена, зазначає, що дія постає у нього як відповідь на цінність, однак у випадку, коли вона не спрямована на цінність, втрачає сенс. Філософ не акцентує в першу чергу на феномені морального вибору, та має на увазі його виняткову роль в тому, щоб можливість цінності перетворилася на її дійсність. Отже, відповідальність є способом плекання свободи, а вибір-рішення і вибір-результат – проявами досвіду турботи про цінність у самоздійсненні. Інґарден вказує на зв'язок відповідальності Я за власні дії із цінностями, котрі стверджуються/знищуються, конкретизуються/індивідуалізуються у діяннях і по-різному пов'язані із індивідуальним існуванням, що характеризується крихкістю і вузькістю. Останні два моменти важливі

для розуміння ролі ціннісних орієнтацій у події вибору. Для Інґардена крихкість існування пов'язана із його скінченністю і часовістю, вузькість свідчить про нездоланність меж теперішнього, заданих скінченністю індивідуального. Суб'єкт у виборі переживає скінченність свого існування, незворотність відкидання альтернатив цінностей. Крихкість і вузькість вказують на тимчасовий характер індивідуального існування, що проступає у виборі, а в повсякденні війни переживання цього посилюються.

Життєвий та екзистенційний вибір засвідчують особі її ціннісні орієнтації і проявляють комунікативні засади самоздійснення, тому для їх розуміння необхідне врахування інтерсуб'єктивності людського існування. У людській здатності вибирати увиразнюється інтерсуб'єктивна природа ціннісних орієнтацій. Вибір уможливорює внутрішню комунікацію Я із самим собою і комунікацію із Іншими. Його інтерсуб'єктивний зміст виводить на перший план його комунікативні аспекти. Євген Бистрицький [1, с. 30–31] наголошує на необхідності онтологічного розуміння комунікації як медіума, акцентує на її статусі неунікненого способу людського буття. Комунікація творить світ людини, спільноти і соціум, тому всі види вибору розгортаються із залученням різних аспектів комунікації. Якщо врахувати запропоноване Альфредом Шюцем [20, с. 75–84] розуміння життєвіття як царини дійсності, в якій людина бере участь, неодмінно і регулярно повертається до неї, або регіону дійсності, в котрий особа може втручатися, змінювати, діючи в ньому в своєму тілі, то вибір можна розглядати як розгорнутий у життєвітті спосіб самоздійснення, який засвідчуватиме і те, що люди можуть порозумітися і діяти разом із Іншими та вибирати з огляду на існування і діяння Інших. Його реалізація відбувається тоді, коли особа вступає в комунікацію, що засвідчує її існування у переплетінні суб'єктивного/інтерсуб'єктивного. Альфред Шюц, наголошуючи на первинності інтерсуб'єктивності людського, вказує, що його аналіз не обійдеться без розгляду проблеми вибору. Екзистенційний, життєвий і моральний вибір у повсякденні війни може відбуватися в рамці різних планів соціальних зв'язків у життєвітті, серед яких виділені Шюцем соціальні стосунки обличчям до обличчя (Ти-настанова і Ми-зв'язок), соціальні стосунки із опосередкованою дистанційованою співприсутністю (Ви-зв'язок з неблизькими сучасниками) та соціальні стосунки між тілесно неприсутніми попередниками і послідовниками. На комунікативну основу вибору вказують слова Шюца про інтерсуб'єктивність життєвіття: «Я переживаю себе у досвіді через ближню людину, а вона переживає себе через мене. Відображення самого себе в чужому досвіді – точніше в моєму схопленні пере-

живання мене у досвіді іншого – є конститутивним елементом Ми-зв'язку» [20, с. 80]. Взаємообумовленість виборів кількох людей проявляється тоді, коли у Ти-настанові Інший сприймається як особистість, а в разі взаємного звернення одне до одного конститується Ми – зв'язок, що передбачає скоординованість, взаємопов'язаність і взаємна визначеність. Персональний вибір є підставою для комунікативної єдності, що виступає екзистенційною підставою опору українців агресії. Реактуалізація підходів Романа Інґардена й Альфреда Шюца підтверджує думку про те, що вибір є способом надання життя цінностям шляхом ціннісного і комунікативного самоздійснення особистості, яке засвідчує її власний досвід та його нормативність. Поруч із альтернативами, продиктованими ситуацією/подією вибору, маємо враховувати присутність альтернатив цінностей. Тетяна Крамар [10] стверджує, що багатоваріантність вибору – наявність розвинутих різноманітних цінностей, кожна з яких може стати вирішальною у конкретний момент ухвалення рішення. Вибираючи одні особа відмовляється від інших, відкидаючи їх або змінюючи їх положення в особистій ієрархії. Досвід вибору перетворює можливість на дійсність, а кожна із можливих дійсностей передбачає і дійсність цінностей, котру вивільняє до життя вибір, на який впливають ціннісні орієнтації, хоча він і здатен вести до їх зміни, в горизонті чого постають нові вибори. Так підтверджується теза Лешека Колаковського про свободу вибору як творення можливостей. Життєвий та екзистенційний вибір у часи війни увиразнює притаманну ціннісним орієнтаціям динаміку, пов'язує їх теперішню і майбутню конфігурацію. Важливий для здатності вибирати горизонт вибору є ціннісним горизонтом, а сам вибір здійснюється у первинно комунікативно влаштованому світі. Горизонт ціннісних орієнтацій пов'язує особистість із інтерсуб'єктивним і соціокультурним виміром існування цінностей, що отримали присутність у світі в актуалізації ціннісних орієнтацій у виборі. Це можна спостерігати у феномені екзистенційного вибору як запиту людини про сенс існування, актуалізованого у граничних ситуаціях часу війни. Недарма Віктор Франкл [19] вказує на зв'язок між свободою, творенням сенсу життя і вибором, причому вирішальним є те, що в екзистенційному виборі людина вибирає себе саму і носить у собі наслідки такого рішення, здійснюючи ще й вибір відповідальності. У ситуаціях такого вибору особа бере на себе відповідальність за те, ким вона є в конкретний момент, що передбачає визначення можливих альтернатив, відбір найбільш цінної з них і страждання з приводу відкидання інших. У філософії існує традиція пов'язувати екзистенційний вибір із усвідомленням людиною скінченності її

існування. Повсякдення війни сповнене не лише ситуацій, коли загрозеним є життя особи, але й відкриття таємниці смерті через смерть Іншого, вплив чого на самоздійснення потребуватиме окремого дослідження. Щоденне життя у часи війни увиразнює сенс і вразливість втіленої комунікації. Екзистенційний вибір і трансформований у вибір себе моральний вибір нерідко засвідчують людині цінність у її житті певних медіатизованих або немедіатизованих взаємодій. Ідентифікація суб'єкта у інтерсуб'єктивному передбачає ідентифікацію в горизонті індивідуального досвіду та залучення можливих аспектів його сприйняття Іншими. Вибір розгортається із врахуванням не тільки смислу ціннісного самоздійснення, але й базової інтерекзистенціальної природи ціннісних орієнтацій особистості. За словами Томаса Ренча «без попередніх комунікативних життєвих форм ніколи не було б окремих суб'єктів орієнтування» [14, с. 34]. Аналізуючи людську ситуацію у світі, він виходить із того, що шляху ізольованого суб'єкта до Інших немає. Недоліком екзистенціальної аналітики Мартіна Гайдеґгера Ренч називає її вкоріненість у суб'єктивістські екзистенціали, натомість пропонує звернути увагу на інтерекзистенціали, котрі конституують комунікативні засади людського існування. Філософ робить важливий для розуміння феномену вибору висновок – вказує на первинність інтерекзистенціалів над екзистенціалами, називаючи їх такими структурами публічного світу дії, які транссуб'єктивно гарантують об'єктивність [14, с. 185–186]. Тож якщо автономію розуміти як комунікативний екзистенціал, то вибір, в якому постають ціннісні орієнтації особистості, засвідчує інтерекзистенціалітет людського, тому екзистенційний і життєвий вибір не є відокремленим від комунікативних інтерекзистенціалів, до яких можна зарахувати і свободу.

Повсякдення російсько-української війни конституюється в часи тотальної медіатизації культури, коли особистий досвід передбачає медіатизовані і немедіатизовані взаємодії, в яких Інші постають як Physics-присутні та Digital-присутні. Розгортання подій життя у вимірах світів, означених Фридрихом Кротцем і Андреасом Хеппом [22] як медіатизовані, не заступає повністю життя у світах немедіатизованих, в яких у часи війни проявляється загроженість індивідуального існування. Часто ми спостерігаємо їх переплетіння, що впливає на ціннісний горизонт і досвід вибору. Присутність особи як датафікованого суб'єкта (Digital-присутність) та втіленої істоти (Physics-присутність) вказує на нові виклики, серед яких і можливість маніпулювання уявою у медіамережевій залученості суб'єкта, результати чого мають вплинути на підтвердження ним ціннісних орієнтацій у немедіатизованому світі.

Феномен Phygital-присутності, притаманний хвилям медіатизації, пов'язаним із діджиталізацією і датафікацією [21, с. 38–52], в повсякденні актуальної війни породжує розриви між досвідом вибору у конкретних ситуаціях та ціннісним горизонтом розподіленого онлайн/офлайн існування особи. Виняткову роль тут відіграє актуалізація в момент здійснення вибору зв'язку уяви та ціннісних орієнтацій, котрий уможливорює медіальна природа першої. У розумінні того, як змінюється життєвий вибір та вибір себе у часи тотальної медіатизації, варто враховувати, що вона зумовлює розвиток у багатьох людей і звички Digital-присутності, і гібридної Phygital-присутності та усвідомлення Phygital-очевидності існування у медіатизованих життєсвітах, в яких можуть підтверджуватися вектори самоідентифікації і самоактуалізації та увиразнюватися ціннісні орієнтації. Водночас повсякдення війни проявляє свій загрозливий потенціал саме у Physics-вимірі існування особистості, а Digital-очевидність повсякдення не заступає очевидність Physics. Переплетіння вимірів Physics, Digital та Phygital у часи війни може демонструвати як розриви у цілісності нарративної ідентичності, так і динаміку її становлення у мережевій активності, що засвідчують приклади оповідей і свідчень про війну у медіамережах. З одного боку екзистенційний контраст між присутністю у немедіатизованому світі та Digital-присутністю або Phygital-присутністю може стати поштовхом для переживання особою екзистенційної деструктивності повсякдення війни, її заціпеніння перед здійсненням вибору і відмови від нього, з іншого – вести до усвідомлення екзистенційного смислу кожного вибору, здійснюваного у часи війни, відкриття його етичних засад і звільнення від безвідповідальності у медіамережевій активності. Усвідомлення зв'язку між медіакомунікацією та вибором у немедіатизованих світах здатне стати точкою особистісного зростання і формування полімедіального медіадосвіду із увиразненням у ньому інтерсуб'єктивних аспектів самоздійснення.

Висновки. Філософське та міждисциплінарне пізнання вибору у повсякденні війни дозволяє поглибити розуміння його як універсального феномену людського існування. Сьогодні у його подальшому осмисленні маємо враховувати виклики доби тотальної медіатизації та переплетіння у досвіді особистості медіатизованих і немедіатизованих взаємодій, що не може обійтися без виявлення концептуальних орієнтирів розуміння його специфіки у горизонті воєнного часу. На актуальному етапі російсько-української війни особливе значення у самоздійсненні мають життєвий й екзистенційний види вибору та трансформації морального вибору у вибір себе, в яких людина реалізує внутрішній перехід і виходить

за рамки притаманного їй зазвичай. Самоздійснення є передусім ціннісним і комунікативним та проявляє інтерсуб'єктивну й інтерекзистенціальну природу людського існування. Екзистенційний та життєвий вибір у повсякденні війни сприяють реалізації ціннісних орієнтацій особистості, що є проявом турботи про цінності. Зв'язок свободи, уяви і ціннісних орієнтацій у феномені вибору у часи тотальної медіатизації по-різному проявляється у медіатизованих та немедіатизованих взаємодіях, що переплітаються та формують Phygital-очевидність існування особи. Реалізація у виборі свободи як екзистенційної характеристики людського способу присутності у світі зумовлює конституювання вкоріненого в повсякдення досвіду і горизонту вибору, що передбачає реакцію особистості на об'єктивацію, притаманну повсякденню війни. Цінними напрямками майбутніх досліджень будуть характеристика комунікативної вкоріненості вибору себе у медіатизованих і немедіатизованих взаємодіях та осмислення ролі уяви й усвідомлення особою скінченності власного існування й існування Інших у здійсненні життєвого вибору.

Література

1. Бистрицький Євген, Зимовець Роман, Пролєєв Сергій. Комунікація і культура в глобальному світі. Київ: Дух і Літера, 2020. 416 с.
2. Богач О. В. Особливості та чинники активності суб'єкта в ситуаціях морального вибору. *Вісник Одеського Національного університету. Серія: Психологія*. 2017. Т. 22. Вип. 1. С. 108–117.
3. Війна як соціокультурний феномен. Круглий стіл «Філософської думки». Частина 1. *Філософська думка*. 2022. № 3. С. 7–58.
4. Врана Анна. Філософема вибору в контексті сучасної філософії свідомості. *Перспективи*. 2019. № 4. С. 157–163.
5. Гріньова О. М. Психологічні особливості авторського життєвого вибору в юнацькому віці. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*. 2018. Т. 23. Вип. 1 (47). С. 43–51.
6. Донскіс Леонідас. Сучасність у кризі. Діалог про культуру причетності. Пер. з англ. Наталі Комарової. Київ: Дух і Літера, 2022. 320 с.
7. Згода Леопольд. Цінність і дія. Пер. з пол. Дм. Шевчука. *Філософія Романа Інгардена і сучасність: колективна монографія*. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. С. 106–117.
8. Коваль М. О. Вибір як філософська проблема. *Молодий вчений*. № 9 (73). 2019. С. 269–271.
9. Колаковський Лешек. Міні-лекції на максі-теми. Пер. з пол. Роксани Харчук. Київ: Основи, 1999. 133 с.
10. Крамар Тетяна. Свобода як контамінація вибору та необхідності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 39. С. 116–120.
11. Онищук Оксана. Проблема вибору у контексті самоідентифікації людини в інформаційному

суспільстві. *Вісник Національного Університету «Львівська політехніка». Серія «Філософські науки»*. Вип. 723. 2012. С. 17–22.

12. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії. За ред. Т. М. Титаренко. Київ: Міленіум, 2005. 336 с.

13. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2019. 560 с.

14. Ренч Томас. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія. Пер. з нім. В. Приходька. Київ: Дух і Літера, 2010. 348 с.

15. Сербін-Жердецька І. А. Життєвий вибір особистості як основа її активності. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечнікова. Психологія*. 2014. Т. 19. Вип. 1(31). С. 290–296.

16. Титаренко Т. М. Особистість перед викликами війни: психологічні наслідки травматизації. *Проблеми політичної психології: Збірник наук. праць*. Вип. 5 (19). Київ: Міленіум, 2017. С. 3–10.

17. Титаренко Т. М. Практики особистісного життєтворення: множинність як шанс. *Психологія особистості*. 2015. № 1. С. 12 – 20.

18. Франкл Віктор. Лікар та душа. Основи логотерапії. Пер. з англ. Любомира Шерстюка. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 319 с.

19. Франкл Віктор. Людина у пошуках справжнього сенсу: психолог у концтаборі. Пер. з англ. О. Замойської. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 286 с.

20. Шюц Альфред, Лукман Томас. Структури життєвіту. Пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе. Київ: Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.

21. Couldry N., Hepp A. *The Mediated Construction of Reality*. Cambridge: Polity Press, 2016. 256 pp.

22. Hepp A., Krotz F. *Mediatized worlds – understanding everyday mediatization. Mediatized Worlds. Culture and Society in a Media Age*. Basingstoke: Palgrave, 2014. P. 1–14.

23. Ingarden Roman. *Książeczka o człowieku*. Kraków: Wydawnictwo Literackie Kraków, 1987. 176 s.

24. Längle Alfred. *Emotion und Existenz*. Wien: WUV-Facultas, 2003. P. 27–42.

Анотація

Доброносова Ю. Д. Вибір як спосіб самоздійснення особистості у повсякденні війни. – Стаття.

Проблема вибору в часи сучасної російсько-української війни набуває особливої актуальності. Дослідження сконцентроване на розгляді особливостей вибору як способу самоздійснення особистості. Повсякдення масштабної російсько-української війни актуалізує досвід українців, відмінний від досвіду мирного повсякдення. Сучасні війни мають когнітивний та екзистенційний аспекти, тому проблематика ціннісного і комунікативного самоздійснення особистості має бути представлена у нових перспективах. Автор розглядає екзистенційну, комунікативну та інтерекзистенціальну специфіку вибору, особливості його видів та вплив на нього медіатизованих і немедіатизованих взаємодій. Вибір представлено як базовий аспект людського існування та спосіб комунікативного і ціннісного самоздійснення. У ньому особа творить свою ідентичність, горизонт ціннісних орієнтацій і сенс

життя. Реалізація свободи як екзистенційної характеристики людського існування передбачає конститування досвіду вибору і горизонту вибору у повсякденні. Вибір є не тільки реакцією на життєві обставини, але й творенням можливих перспектив переконострування розуміння повсякдення війни. Він підтверджує ціннісні орієнтації особистості і засвідчує її готовність до турботи про цінності. Інтерсуб'єктивний смисл вибору виводить на перший план його комунікативні аспекти. Сьогодні переплетіння медіатизованих і немедіатизованих взаємодій у досвіді особистості творить контекст її особистісного самоздійснення. Розуміння екзистенційних і комунікативних аспектів вибору має бути доповнене врахуванням його інтерекзистенціальної природи. Напрямом майбутніх досліджень повинне стати осмислення вибору себе у медіатизованій та немедіатизованій комунікації та ролі в екзистенційному виборі усвідомлення особою скінченності власного існування та існування Інших.

Ключові слова: вибір, повсякдення війни, самоздійснення, ціннісні орієнтації, медіатизація.

Summary

Dobronosova Yu. D. The choice as a way of personal self-realization in everyday life of war. – Article.

The problem of choice acquires special topicality in times of modern Russian-Ukrainian War. The focus of the study is the features of choice as a way of personal self-realization. The everyday life of a large-scale Russian-Ukrainian War actualizes the experience of Ukrainians which is different from the experience of peaceful everyday life. Modern wars have cognitive and existential aspects, therefore the problem of value and communicative self-realization must be presented in new perspectives. The author considers existential, communicative and interexistential specifics of choice, the features of its types and influence on its mediatized and non-mediatized interactions. Choice is presented as a basic aspect of human existence and a way of communicative and valuable self-realization. Person creates his identity, the horizon of value orientations and the meaning of life in a choice. The realization of freedom as an existential characteristic of human existence involves the constitution of experience of choice and the horizon of choice in everyday life. The choice is a reaction to life circumstances and the creation of possible perspectives for the reconstruction of the understanding of everyday life of war. It confirms the personal value orientations and proves readiness to care about values. The intersubjective meaning of choice brings its communicative aspects to the fore. Now the interweaving of mediatized and non-mediatized interactions in the personal experience creates the context of personal self-realization. Understanding the existential and communicative aspects of choice should be supplemented its interexistential nature. The direction of future research should be the understanding of the self-choice in mediatized and non-mediatized communication and the role of the awareness of finitude of one's own existence and the existence of others in the existential choice.

Key words: choice, everyday life of war, self-realization, value orientations, mediatization.